

Workshop 4 : Mondelinge geschiedenis als hefboom voor interculturele samenhang

Migratie leidt vrijwel altijd tot een verlies van zekerheden en identiteit, zowel bij migranten als ingezetenen. Dit gaat gepaard met angst, onbehagen en terugplooiën op de eigen groep. Kan de Oral History methodiek bijdragen tot interculturele (h)erkenning en aanvaarding? Enkele voorbeelden laten zien hoe erfgoed en integratie elkaar wederzijds kunnen versterken.

Inleiders:

- ✓ Marc Vanlangendonck, Expeditions (Research for applied anthropology) www.xpeditions.be
- ✓ Rob Belemans, Faro (Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed) www.faronet.be

1. Inleiding Marc Vanlangendonck:

Marc Van Langendonck heeft veel ervaring met Oral history projecten. Vooral op scholen, maar ook in het buitenland. Zijn eerste ervaring met Oral history was een project in het zuidoosten van Kreta. De Griekse overheid vroeg hem de traditie van de Kretenzers in kaart te brengen. Tot voor de jaren '50 was Kreta "het Sicilië van Griekenland". Er was veel miserie: vb: vetes, bloedschande, eertoestanden. Na een gesprek met de schoolleider kwam hij op het idee om de kinderen van de school hun grootouders te laten interviewen omtrent het dagelijks leven. De opa's en oma's begonnen te vertellen over vroeger. Het werd een zodanig succes dat de Griekse regering het programma heeft uitgebreid naar het noordoosten- en westen van Griekenland. Oral History werd veel meer dan alleen maar een reconstructie van de werkelijkheid in het verleden. Het gaf een nieuwe dynamiek en maakte allerlei vragen los: hoe gaan we om met het verleden? Kunnen we daar iets uithalen? Wie zijn wij? Waar gaan wij naartoe? Die grote zijnsvragen, die wordingsgeschiedenisvragen kwamen bovendien door het project.

Een volgend project speelde zich af in Caïro. De bedoeling was om verschillende internationale ontwikkelingsprojecten op elkaar af te stemmen. We hebben geprobeerd om de geschiedenis van de hulp in bepaalde wijken te reconstrueren, vanuit hoe de mensen dat zelf hebben ervaren. Gelukkig zijn de structuren van de Islam erop ingesprongen. De mensen zijn dat mee in de moskee gaan verdedigen. Zodoende is dat een hele project geworden dat de stad Caïro heeft overgenomen.

In het zuidwesten van Jamaica gingen heel wat jongeren niet meer naar school, maar ze gingen wel Engels studeren om in het noorden te gaan werken in de toeristische sector bij de rijke westerlingen. Daardoor was er een leegloop van bepaalde streken in het zuiden. Via Oral History hebben we geprobeerd de charme van de zuidkust en van het leven van vroeger bij de jongeren bij te brengen via Oral History technieken. Door het Oral history project zijn de mensen erin geslaagd om een drietal coöperatieven op te richten om in de landbouw te werken.

Marc Vanlangendonck : Oral history is dus veel meer dan een reconstructie van het verleden. Er zit een bepaald vorm, functie en een bepaalde betekenis in, die mensen in sociaal werk, buurtopbouwwerk , maar ook in individuele gevallen op een hoger niveau kunnen tillen in die zin dat ze meer afstand kunnen nemen van hun eigen leven, wat meer relativiseren en toch ergens een kracht vinden in die geschiedenis. Niet door de geschiedenis te gaan verheerlijken, integendeel, maar wel door een soort houvast te vinden, wortels te vinden waaruit je dan beter kan opbouwen. Hier in de regio's zijn er veel migranten die proberen te integreren of zich helemaal niet integreren. Het is heel belangrijk dat we hier proberen dergelijke projecten op te starten en heel informeel te begeleiden. Het moet van beneden komen.

Vraag: Is er in de methodiek expliciet een stap voorzien om vanuit mondelinge geschiedenis conclusies en acties op te zetten naar de toekomst?

Marc: Ja, je moet werken met werkgroepen en stuurgroepen om alles in goede banen te leiden. Het belangrijkste daarbij is dat je er geen stuurgroep boven plaatst, maar dat je de mensen die meewerken als stuurgroep gebruikt. Zodat je geen verschil krijgt tussen enerzijds de mensen die het werk uitvoeren en vertrouwen genieten en anderzijds anderen die de koers van het project gaan bepalen. Participatie is essentieel. Het sleutelwoord is vertrouwen. Je moet kunnen rekenen op mensen die vertrouwen genieten bij de geïnterviewden, zodat zij dingen vertellen zoals zij ze werkelijk zien. Er moet ook een goede terugkoppeling zijn van diegenen die het project dragen naar beleidsverantwoordelijken.

In Caïro bijvoorbeeld – waar de geschiedenis van de internationale hulpverlening is onderzocht - kwam er kritiek van bewoners op de buitenlandse ontwikkelingsorganisaties. Door die tegenbeweging zijn de ontwikkelingsorganisaties samen met lokale mensen rond de tafel gaan zitten om afspraken te maken en projecten te heroriënteren, hetgeen voorheen nooit gebeurd was.

In een school in Mechelen – beroeps- en technisch onderwijs – heeft een oral history project een enorme boost gegeven aan het zelfbeeld van de leerlingen en hun grootouders. De leerlingen hadden een boek geschreven over hun grootouders en dus werden beide groepen opeens belangrijk. Zo'n positieve dynamiek wekt ook belangstelling bij het beleid. Die belangstelling is nodig om volgende stappen te kunnen zetten.

2. Inleiding Rob Belemans:

- ✓ Mondelinge geschiedenis als methodiek heeft er al een hele geschiedenis opzitten. Vanuit het Steunpunt is er een paar jaar geleden een handleiding gemaakt in samenwerking met de VRT. Deze handleiding is beschikbaar bij Faro. De methodiek wordt op een vrij concrete manier en ook met toepassingsvoorbeelden geïllustreerd. De praktische richtlijnen staan erin. Voordat je aan een project begint is het belangrijk kennis te nemen van de methodiek. Er is een dvd en een website met documenten en praktijkvoorbeelden. (www.faronet.be)

Via de methode van mondelinge geschiedenis worden mensen betrokken bij een project via hun eigen beleving en hun eigen herinneringen, met alle vertekeningen die daarbij horen. Het kunnen inbrengen van hun eigen verhaal, is een sterke drijfveer voor mensen. In de methodiek is natuurlijk ook de vraag aan de orde: hoe maak je daar dan toch een uitgebalanceerd eindresultaat van? Hoe vermijd je dat je blijft steken in de gekleurde van eigen beleving? In de confrontatie van die persoonlijke verhalen haal je net dat naar boven dat in de officiële versie van de gedocumenteerde geschiedenis nog ontbreekt; dat complementaire element van de methodiek maakt het juist interessant.

Uit de voorbeelden van Marc blijkt duidelijk dat je met dergelijke methode onvermijdelijk een verbindend proces opstart. In Kreta was dat de verbinding tussen kleinkinderen en grootouders omtrent hun culturele identiteit. In Caïro leidde het tot verbondenheid tussen buitenlandse ontwikkelingsorganisaties en plaatselijke bewoners. In het kader van deze studiedag stelt zich de uitdaging om die verbinding ook in een interculturele context gestalte te geven. Je kan bijvoorbeeld focussen op de eerste generatie migranten. Hun beleving is nauwelijks gedocumenteerd. Het verloren gaan van hun beleving zou niet alleen dramatisch zijn voor deze migranten en hun nakomelingen, maar ook voor onze autochtone bevolking.

Nog twee afsluitende bedenkingen:

Bij deze methodiek gaat het altijd om een persoonlijke kijk van mensen op hun eigen geschiedenis. Daarmee kom je automatisch terecht bij hun identiteit: wat ze zich herinneren, de waarde die ze daaraan hechten, hoe ze zichzelf definiëren. Het gaat dus om beleving, en die moet je respecteren. Mondelinge geschiedenis is altijd een reconstructie van de feiten.

Het gaat ook altijd over een proces dat nooit af is. Bij toepassing van de methodiek mondelinge geschiedenis baken je een bepaald tijdsvenster af, maar dit is slechts een momentopname. Het is nooit de laatste finale waarheid. Een volgende generatie kan nieuwe betekenissen toekennen aan de geschiedenis.

Tot slot wil ik nog een misverstand uit de wereld helpen: erfgoed gaat niet over het verleden. Erfgoed gaat over de toekomst. Het gaat over wat we belangrijk vinden aan het verleden, maar vooral over wat we daarvan willen doorgeven aan de volgende generaties. Welke filter zetten we daar zelf op? Met welke interpretatie, met welke bedoeling?

3. Groepswork

De deelnemers buigen zich in twee groepjes over volgende vragen:

Wat is sterk aan de oral history methodiek? Welke vaardigheden of technieken heb je ervoor nodig? Welke drempels of spanningsvelden zie je?

Groep 1

- ✓ Sterke punten van de oral history methodiek:
 - De methodiek werkt verbindend. Vertrekt niet vanuit tegenstellingen, maar vanuit ieders beleving.
- ✓ Wat is nodig om de methodiek toe te passen:

- Een team, dat gaandeweg een visie uitzet en de groep kan openbreken
- Mensen die het veldwerk onder de aandacht van het beleid brengen, die het beleid mee betrekken.
- Vaardige begeleiders, die mensen kunnen motiveren en activeren en vertrouwen opbouwen
- ✓ Drempels / spanningsvelden:
 - OH is sectoroverschrijdend. Dat is een sterke kracht, maar kan tegelijk weerstand oproepen omdat je op andermans terrein komt. Het vereist veel inzicht en diplomatie van het projectteam.
 - De OH-techniek verschilt van klassieke enquêtetekniken.
 - Een tentoonstelling of boek mogen niet beschouwd worden als eindpunten, maar als bakens in een proces dat verder gaat.
 - De proces-product-spanning: je moet op gepaste tijden producten afleveren (boek, tentoonstelling, theater, ...), anders gaat de spankracht eruit en valt het proces stil. Anderzijds kan de druk van die producten het proces schaden.
 - Verwachtingen van het beleid: de methodiek brengt interessante dynamieken op gang, maar kan geen resultaat garanderen op korte termijn. De OH methodiek is wellicht niet geschikt om rechtstreeks in te spelen op bepaalde problemen, maar wel om het klimaat te scheppen of te verstevigen dat nodig is om een dialoog tussen verschillende spelers op gang te brengen. Er wordt in dit verband ook verwezen naar de preventiepiramide van prof. Johan Deklerck (KU Leuven, criminologie): OH speelt in op het algemeen leefkwaliteitsbevorderend klimaat. De methodiek lijkt niet geschikt als specifieke preventiemaatregel.

Groep 2

Sterke punten van de oral history methodiek:

- De methodiek werkt verbindend. Brengt mensen dichterbij elkaar door ervaringen uit te wisselen.
- Iedereen vertelt zijn verhaal wel individueel, maar uiteindelijk krijg je hierdoor ook collectieve herinneringen. Er is aandacht voor ieders verhaal .
- Het kan leiden tot een erkenning waarbij het individuele verhaal een onderdeel is van de buurt in zijn totaliteit. In de confrontatie van die persoonlijke verhalen haal je net dat boven dat in de officiële versie van de gedocumenteerde geschiedenis nog ontbreekt. Dat complementaire element van de methodiek maakt het juist interessant.
- Door de oral history wordt het voor mensen duidelijk dat iedereen een verlies van identiteit heeft, zowel de allochtone als de autochtone gemeenschap ervaren een verlies van hun eigen land. Iedereen heeft een bepaalde nostalgie naar vroeger. Door de oral history wordt dat voor de mensen duidelijk en ervaren ze een gemeenschappelijke verlies wat bindend kan zijn voor een wijk of gemeenschap.

Wat is nodig om de methodiek toe te passen:

- Ervaring met interculturaliteit
- Een team dat goed samenwerkt.
- Ervaren begeleiders die boeiende verhalen kunnen losmaken door de mensen hun vertrouwen te winnen.
- Mensen blijven motiveren
- Participatie van de doelgroep

Drempels /spanningsvelden

- OH is tijdsrovend, er gaat veel tijd over om het goed te doen
- Mensen in groep samenbrengen is tijdsintensief.
- Er komt veel voorbereidingstijd aan te pas waar je rekening mee moet houden
- Je vertrekt van zeer verscheiden werelden, verschillende belevissen en een verschillende kijk op de realiteit van vandaag als je vb met intergenerationele groepen werkt.
- Te weinig betrokkenheid van de mensen zelf.